

Az Igaz Szó huszonöt éves

Évei száma szerint fiatal, de már érett az *Igaz Szó*, írószövetségünk magyar nyelvű folyóirata. Születésnapj köszöntőnk mégsem a gyorsan elröppenő ünnep kivételes hangulatát próbálja rögzíteni, mert az ünnep a hétköznapi fényéből táplálkozik. Csak éppen annyi időre állunk meg, hogy az ünnep reflektorfényeitől nem káprázó szemmel egy pillantást vessünk a megtett útra, és máris a jövőt, az *Igaz Szó* és egész romániai magyar művelődésünk azonnali és távolabbi feladatait fürkésszük.

Az emberöltő, amelynek három évtizede során a folyóirat szellemi életünk fontos fórumává, a romániai magyar irodalom legjobb hagyományainak egyik méltó örökösévé és újabb hagyományok kezdeményezőjévé nőtte ki magát, bebizonyította a szerkesztésén munkálkodó közösség illetékességét, azt, hogy hivatását az ügyszó méltó felelősséggel tudja és akarja gyakorolni. Köszöntő szavunkkal tehát mindenekelőtt őket, az *Igaz Szó* szerkesztőit üdvözljük, akiknek az íróasztalán a kézirat, vers, novella, dráma, esszé, regényrészlet nem gépies ügyintézés tárgya, hanem az eleven irodalom figyelmet igénylő, értékes üzenete; s akiknek tudatában az olvasó nem testetlen árnyalak, hanem élő-érző, gondolkodó ember, valóságunk átélője és alakítója, el lehet és el kell juttatni hozzá élőszóval, nyomtatott betűvel a legjavát mindannak, amit az írói hűség, képzelet, tehetség és akarat érte és neki teremtett.

Így most már a szerkesztőtől az íróig és az olvasóig üdvözlő szavunk ünneplésként köszöntheti az egységes kulturális család tagjait, a közös nyelven beszélőket, azonos eszményekért hevülőket, egyazon hűségben elkötelezetteket.

Az együtt megtett út állomásait számba venni nem lehet a *Korunk* ünnepi köszöntőjének feladata. De mint szellemi családunk „legidősebb tagja“, a *Korunk* meleg elismeréssel adózik a huszonöt éves *Igaz Szónak*, olvasói és munkatársai legjobb kívánságait tolmácsolja, sok sikert kíván közérdekű munkájában, és azt, hogy a romániai magyar folyóiratok kultúra munkamegosztásában az eddiginél is következetesebben vegye ki a maga részét, érvényesítse az irodalmi folyóirat sajátos, pótolhatatlan és elháríthatatlan feladatkeretét.

KORUNK

Mai „eszmeparikádokon“

Az elmúlt hetekben két nagy, ezeket megmozgató összefogó tudatosította újból az eszmék szembesítésének változatlan jelentőségét. A svédországi Uppsalában megtartott 9. szociológiai világkongresszusra és a filozófusok düsseldorfi nemzetközi értekezletére gondolok. Akik jelen lehettek egyik vagy másik kongresszuson, de akik csak a sajtóból ismerhették meg a tanácskozásokon elhangzottakat, egyformán meggyőződhetnek arról, hogy bevallottan vagy sem, a felfogások mérkőzésében határozott társadalompolitikai törekvések feszültek.

Ezek a négyvenként összeülő kontinensközi seregszemlék — a végletes szakosodás és a fokozódó tömegjelleg következtében — egyre kevésbé alkalmasak arra, hogy összesítő képet nyújtsanak a kutatás, illetve a gondolkodás alapvető eredményeiről. Nem alkalmasak többé arra sem, hogy a megismerés előrehaladásának holt napi tendenciáit kijelöljék. Hasznosak viszont többek között abból a szempontból, hogy lehetőséget kínálnak egyrészt a szakemberek vélemény- és tapasztalatcseréjére, másrészt a különböző világnézetű tudósok és gondolkodók vitáira. Uppsala és Düsseldorf meggyőzően példázta a pártdokumentumokban található megállapítást arról, hogy az *eszméi konfrontáció* a történelmi fejlődés minden szakaszában jelen van, mégpedig a különböző társadalmi erők konfliktusainak, a korszakos forra-

dalmi átalakulásoknak kifejezéseként. A nagy nemzetközi ideológiai vitákban való részvétel lehetővé teszi azt is, hogy elsajátítsuk mindazt, ami az emberiség gondolkodásában a legértékesebb és leghaladóbb.

Napjaink igazán nem szűkölködnek az ilyen jellegű és méretű metamorfózisokban. Indokolt tehát a kérdés, hogyan tükröződtek a szociológusok és filozófusok találkozásain a korszakos változások? Amilyen jogos a kérdés, oly nehéz, szinte megfogalmazhatatlan a felelet. Hosszabb időnek kell elteltie ahhoz, hogy a közben napvilágot látó szövegek ismeretében valamilyen mérleg elkészíthetővé váljék. A ma még lehetetlen szintetikus válasz helyett most csupán arra vállalkozhatnánk, hogy megközelítő érvennyel a Marxra támaszkodó és rá hivatkozó kutatások ázsziójáról számot adjak. Úgy tűnik, e tekintetben bizonyos különbség volt Uppsala és Düsseldorf között. Mintha a filozófusok eszmecseréjén Marx tanítása nagyobb fajsúlyal lett volna jelen, mint a társadalomkutatókén. Jellemző, hogy már az elnöki megnyitó elismeréssel adózott *A tőke* szerzőjének, ami azonban nem volt akadálya sem a neo-liberális értelmezésére, sem a kisajátítására irányuló egyidejű kísérletnek.

Általában megállapítható, hogy mindkét kongresszuson érezhető volt a marxizmus évekel ezelőtt felerősödött kisugárzásával szemben kibontakozó ellentámadás. Ez a mostani törekvés természetesen nem azonosítható a hajdani Marx-falók eljárásával, a dialektikus és történelmi materializmus egyértelmű tagadásával. A képlet ma sokkal összetettebb. Egyrészt vitathatatlan, hogy Marx felfogása számos lényeges vonatkozásában már elidegeníthetetlenül jelen van a kortárs társadalomtudományokban, másrészt az sem kétséges, hogy az alkotó kiteljesedését fékező tényezők csak ellenfeleinek megújult erővel történő felvonulását segítették elő. Mindezek dacára a két világhátrékeztet cáfolatlan bizonyítékokkal szolgált arra nézve, hogy a XX. század sorsdöntő problémáinak elemzése Marx nélkül nem végezhető el.

Persze mind az elmélet, mind a gyakorlat síkján egyedül tanításának korszerű továbbfejlesztése bizonyulhat hatékonyak. És ha befejezéseként még azt is megkérdezzük, hogy a jövőben miként lehetne újból elérni a nem is oly rég még ellenállhatatlannak mutakozó vonzerő visszaszerzését, akkor éppen ezt a korszerűsítést kell hangsúlyoznunk.

A modern világszemlélet és a társadalomelmélet követelményei több feladat megvalósítását sürgetik. Teljesítésük egyben azt is biztosítaná, hogy a védekezés nem mindig kedvező szakaszából egy új alkotó, kezdeményező s cselekvőbb fázisba lépünk át. Ez az átmenet elképzelhetetlen a saját gyakorlatból fakadó tapasztalatokat értékesítő bírálati önreflexió nélkül. Az alkotó jelleg mindenekelőtt a mai tudomány, a tudományos-technikai forradalom vívmányaihoz való minden skolasztikus előítélettel mentes viszonyulást feltételezi. A tudományok világában zajló megújulásnak nyilván nem szabad a marxizmus határain megtorpannia, hanem azokon belül is a még észlelhető egyeduralmi igények, a csalhatatlanság pretenziójának felszámolását kell ösztönöznie. A lényegében kritikai fogantatású marxizmus csak abban az esetben őrizheti meg szüntelen módosulásaiban is eredeti duktságát, ha nem ismer el tabukat, és nyitott marad minden irányban. Ha tanulni kész és képes bárkitől, még ellenfeleitől is.

Ebben az összefüggésben merül fel a felfogások, nézetek közötti párbeszéd sorsa. Hol tart ma ez a dialógus, mi a jövője?

Ismeretes, hogy körülbelül másfél évtizede, a nemzetközi enyhülés légkörében kibontakozó dialógusmozgalom szakított az eszmei konfrontáció régi, hidegháborús formáival. A gyanúsítgatások és becsmérlő címkék alkalmazásának módszereit a tudományos jellegű érvek segítségével folytatott elvi vita váltotta fel. Az ellenfél hibáit többé nem az összefüggéseikből kiragadott idézetek felvonultatásával próbálták bebizonyítani, a megismerés fejlődésében elkerülhetetlen tévedések és nézeteltérések mögött pedig nem feltétlenül ármány s összeesküvés után kutattak. A párbeszéd nyelvezete felszabadult a katonai terminológia uralma alól, s ez annak a kifejezése volt, hogy a „frontok” nem minden esetben egymásnak mereven szembezőgölő vonulatokat jelentettek, hanem az eszmék, nézetek mérkőzése során — minden önfeladás nélkül — érintkezésbe is léptek egymással. Ez a kapcsolat lehetővé tette, hogy a különböző felfogásokat valló kutatók és gondolkodók — torzító értelmezésektől mentesen — jobban megismerjék egymást. Sok esetben kiderült, hogy a másik félnek is lehet igaza, s így tanulni kell tőle.

A konzervativizmus minden táborban megtalálható képviselői azonban nem jó szemmel nézték a párbeszéd térhódítását. Monopóliumaikat féltették. 1968-ban a bécsi filozófiai kongresszus már jelezte az oly termékenyítőnek ígérkező törekvés határait. A hatvanas évek végén tapasztalható fellendülés után ebben a vonatkozásban is apály következett, most pedig Uppsala és Düsseldorf után sem állítható, hogy egy újabb dagály kezdetei mutakoznának.

Ennek ellenére mindkét kongresszuson újból beigazolódott, hogy a kizárólagosságok ideje visszavonhatatlanul a múlté. Az emberiség súlyos, globális jellegű problémái különböző megközelítéseket kívánnak, a hatékony megoldások pedig csak sokoldalú tudományos együttműködéssel találhatók meg.

A mai eszmebarikádok — noha gyakran vargabetűket írnak le — előre tolt színterei annak a küzdelemnek, amely az ezredforduló küszöbén az emberi személységért, annak szabadságáért és jövőjéért folyik.

Soha emi

Kell a törődés

A félreérthetetlen, pontos fogalmazás, a nyelvhasználat tisztasága már rég nemcsak a nyelvészek, a „hivatásosok” gondja. Felgyorsult iramú korunkban napról napra fontosabbá válik: életszükségletté — írásban-élőszóban egyaránt — a közlendő egyértelmősége. Az információrobbanás, a tudományok szakosodása, a szakmák mind nagyobb arányú elkülönülése újabb és újabb feladatok elé állítja a nyelvet. Az új fogalmak új szavakat követelnek. Nem véletlen, hogy mostanában olyannyira előtérbe kerül az *alkotó* nyelvművelés, amelynek fő célja alkalmassá tenni a nyelvet megsokasodott feladatainak kifogástalan ellátására, bármilyen mondanivaló, tudattartalom világos, közérthető, árnyalt visszaadására. Soha nem volt talán oly nagy szükség a szabatos nyelvhasználatra, mint manapság. Ha nem akarunk félreértetni, és mi sem óhajtunk másokat félrevezetni, pontosan fogalmazunk; az ismeretek sokasodásának megfelelően, a közlésirám növelése érdekében gazdaságosan, terjengősség nélkül, a lényegre szorítkozva. A bennünket körülvevő információövezőn közepette ne tévesszük szemünk elől a gondolatok hordozói, a szavak, mondatok minőségét sem. A növekvő igényű mai embertől nyugodtan elvárható, hogy stílusában, nyelvhasználatában se adja alább, hiszen — köztudomású — anyanyelvének tisztelete önbecsülését növeli, no meg a világos gondolkodás is csak a rá szabott köntösben érzi otthonosan magát; s ez az öltözék semmi képp sem lehet rendetlen, elhanyagolt.

A tömegtájékoztató — sajtó, rádió, televízió — nyelvét figyelve sok olyan hibának lehetünk tanúi, amelyek elsősorban nemtörődömségből fakadnak. Egy kis odafigyeléssel el lehetett volna kerülni őket. E rövid jegyzetben a figyelmetlenség, a „gyorsmunka” szülte hibák két fajtájára: a szóról szóra való (tükör)fordításra és a szótévesztésre hívnám fel a figyelmet. A példák beszédesek, nemigen igényelnek különösebb magyarázatot. Arra figyelmeztetnek: kell a törődés!

A *szóról szóra való fordítás* torzszülöttei az ilyen kifejezések: „többlet-megvalósítást értek el” (többet termeltek); „lemondással új munkahelyre mentem át” (felmondással); „új üzletet adtak [v. bocsátottak] használatba” (új üzlet nyílt); „szélesítették a gépesítést” (kiterjesztették); „egyéni próba” (versenyszám); „román és angol nyelven medítálok” (előkészítő órákat adok); „költöztessék át a buszmegállót” (helyezzék át); „a Megéneklünk, Románia fesztivál második kiadásának első szakasza” — a kiírás helyett kiadást is nemegyszer olvashatni (értelme: a második fesztivál első szakasza); „biharvidéki” (bihari, mivel Biharvidék nincs); „munkaviszonyomat lemondással megszüntettem” (felmondásról és a munkaszerződés felbontásáról van szó). Egy kétnyelvű ünnepi kiadványban az érmelléklet „Ér-völgyi”-nek, valamint „érvideki”-nek fordították, az Ady-kúriát „kastély”-nak; ugyanott a költő tanítójának „didaktikai” tevékenységéről olvashatunk. A tanulság? A fordítóknak nem pusztán magyar szóval kell visszaadnia a fogalmat, hanem magyarul. Ne mondatokat tolmácsoljon, hanem gondolatokat — de lehetőleg *sértetlenül*, tartalmi-formai szempontból egyaránt.

A képzők és a ragok jóvoltából nyelvünknek roppant tömörítő ereje van. Amit például más, nem ragozó nyelv két szóval fejezhet ki: „miközben elhaladtak”, mi

egyetlen szóval jelölhetjük: „elhaladtukban“ — utalva személyre, számra és körülményre. S a magyarnak ezt a mondhatni páratlan adottságát nem aknázzuk ki eléggé, sőt, mindegyre veszendőbe hagyjuk (nem: „hagyjuk elveszni őket“). Íme, szemléltetésül egy-két példa: „Új művészi kifejezésformát ölt, amely az eredetitől különbözik“ (az eredetitől különböző, új művészi kifejezésformát ölt); „117 azoknak a száma, akik felszólaltak“ (117 a felszólalók száma, vagy egyszerűbben: 117-en szólaltak fel); „a nyereségből való részesedés“ (nyereségrészesedés).

Szavaink, mondataink épségéért, árnyalati gazdagságának megőrzéséért azonban nemcsak a fordítókat terhelő felelősség. *Mindnyájan felelősek vagyunk*, igen, mindenki, aki ír és beszél, azért, hogy megmaradjanak nyelvünk legjobb tulajdonságai; mindent kövessünk el beszéd- és íráskultúránk gazdagításáért, a tudatos nyelvhasználat terjesztéséért. Ne fosszuk meg méltóságától anyanyelvünket azzal, hogy hányaveti módon bánunk vele. (Nem véletlen, hogy csaknem valamennyi nagy írónk tudatos nyelvművelő, nyelvapoló volt — Aranytól Kosztolányin át Sütő Andrásig.)

A *rendbontó, nem helyénvaló szavak, kifejezések* a nyelvérzék tompultságáról, de meglehet, csupán (!) figyelmetlenségről, nemtörődömségről árulkodnak. A *szótévesztés* áldozatai ezek a „kakukkfiókák“: „sárkányhajózás“ (sárkányrepülés); „az autóbuszok órarendje“ (menetrendje); „egyetemi segédtanár“ (tanársegéd); „Thália munkásai“ (Thália papjai — itt egy állandó szókapcsolat bomlott fel); „műszaki-tudományos“ (tudományos-műszaki — így honosodott meg a magyarban, valószínűleg a jobb hangzás kedvéért); „elektronikus számológép“ (számítógép). E két utóbbi példához kapcsolódva: szakemberek a megmondható, mennyire lényeges a szakszók, a terminus technicusok egységes használata.

De folytassuk a példákat: „Mikszáth [...], akivel talán azért is tetézt a XIX. századi magyar próza...“ (tetőzött); egy történelmi tárgyú cikkben a nemesek a jobbágyok zsírját szívták ki (talán a *kiszipolyozás* szót túl megszokottnak, elcsépeltnek találta a szerző, esetleg fokozni akarta a hatást?); egy interjú kérdő mondatából: „Miket tesznek annak érdekében...?“ (itt a kevesebb több volna: elég az egyes szám, sőt, az a jó); nevetést fakaszt egy-egy ilyen megfogalmazás: „élete során nehézségekben is részesítették“ vagy: „személyes élményeken vallomások hit-tel-szenvedéllyel csüngő író“ (itt a legfennköltebb mondanivaló ér el ellenkező hatást a konkrét *csüng* ige miatt — helyesen *csügg*); az eredetieskedést — vagy talán a képszerűsége törekvést — tükrözi ez a kifejezés: „göngyöltünk hát visszafelé a gordiuszi csomót“ (a gordiuszi csomó egyetlen megoldása Nagy Sándor óta a kettévágás); az egyik ismert sportoló „elhódította a pálmát“ (nem elvitte) és így tovább.

A szövegkörnyezethez, beszédhelyezethez nem illő szavak, kifejezések ellentétben állnak a nyelv „illetmanával“, a nyelvhasználatot szabályozó, általánosan kötelező érvényű *nyelvi normával*. Nélküle nagy zűrzavar támadna. Ha nem tartanánk tiszteletben, nem támogatnánk érvényesülését, nem igazodnánk hozzá, oda jutnánk, hogy egy idő után nem értenénk meg egymást. Szerencsére — hála anyanyelvű iskoláinknak és sajtónknak, a nyelvi norma e legfőbb felelőseinek, rádió- és tévéadásainknak, színházainknak és nem utolsósorban könyvkiadásunknak (hogy csak a legfontosabb fórumokat, öröhelyeket említsem) — ott még nem tartunk. A nyelv egységességét, épségét, tisztaságát veszélyeztető kihágások, vétségek láttán (amelyek épp a tömegtájékoztató felelős szerepére figyelmeztetnek) nem ülhetünk azonban ölbetett kézzel. Tudatosítani kell a hibákat; nem azért, hogy kipellengérezzük elkövetőiket, hanem hogy útjukat álljuk, gátat vessünk elterjedésüknek. Az unos-untalan hallott vagy olvasott — tehát a gyakoriság miatt már megszokottá vált — nyelvi hiba egy idő után fel sem tűnik, észrevétlenül meggyökeresedik, befészkel magát tudatunkba. Ezért is van oly nagy szükség a nyelvérzék „karbantartására“, örökös fejlesztésére, finomítására. Ennek elsőrendű eszköze a rangos irodalom olvasása. A nagy írók, költők nyelvi példája a stílusfejlesztés legmegbízhatóbb forrása.

Szabó Ilona

Véleményem szerint...

Nem szögezi le nyilatkozat, nem jelentik be ünnepélyesen, mégis mondhatni befejezett tény, hogy a romániai magyarság immár kétnyelvű nemzetiség. Kevés kivételtől (a távoli falvakon élő idősök vékonyka rétegétől) eltekintve mindannyian (jól-rosszul) beszélünk románul. Olyan eredmény ez, amelybe a döntő szerepet vállaló iskolai nevelés mellett „belejátszott” még sok tényező, a felnőttoktatás éppen úgy, mint a műkedvelés, a mezőgazdaság szocialista átalakítása, az iparfejlesztés és a városbaáramlás.

Ez igen-igen nagy teljesítmény, hiszen egy nyelv elsajátítása nemcsak azt jelenti, hogy tudunk kérni más nyelven is kenyeret vagy uborkát, hogy szót értünk egy másik nép fiaival, hanem oda is vezet, hogy többé-kevésbé megismerjük történelmét, irodalmát, folklóráját, gondolkodásmódját is, tehát elsajátítjuk műveltségének igen fontos elemeit. A kétnyelvűség tehát nagyobbrészt arra is utal, hogy két kultúrájú nemzetiség vagyunk, s nem kell különösebben bizonygatni, hogy ez mit jelent általános szellemi gyarapodásunk, egyéniséggazdagodásunk szempontjából.

Évtizedek óta tartó folyamat kifejeletéről van szó, mégis ez a tény még eléggé új számunkra; különféle vonatkozásait, vetületeit alig-alig tanulmányoztuk, arra vonatkozóan pedig a legkevesebbet tudjuk, hogy merre fejlődik majd ez a kétnyelvűség, milyen új meg új jelenségeket szül, s milyen föladatokat hárít majd nyelvtudományunkra, az oktatásra, anyanyelvünk művelésére, ápolására.

Távol áll tőlem, hogy e kérdésrengetegben utakat nyissak, csapásokat vágjak, talán még ösvényeket sem tudnék kitaposni, csupán kérdéseket kiáltanék föl, s a válaszkeresésben óhajtanék egy-két eligazítást nyújtani.

A magyar nyelvművelésről, különösen a reformkori újításról pró és kontra igen-igen sokat írtak; én csupán arra mutatnék rá, hogy mi ősi készletünkben, öntörvényeink szerint állandóan frissítettük, újítottuk, korszerűsítettük nyelvünket, s ez oda vezetett, hogy az ritka mód egységes, közérthető. Ebbe az egységességbe befér a székely és a palóc tájszólás éppen úgy, mint a bölcelet nyelvezete, az alkalmazott tudományok szókinccse, a sport meg-megújuló nyelve avagy a fiatalok zsargonja; irodalmi nyelvünk nem hemzseg az idegen szavaktól, nincs fájdalmas szakadás a nép és a tanult emberek írása, beszéde között, s ennek köszönhetően a maghasadásról éppúgy, mint az úrhajózásról (be szép, kifejező s máris ismert új szavak ezek is), közvetlenül és érthetően beszélhet az egyetemi tanár a távoleső falu hallgatójának is. Tanítók és írók, színészek és pártmunkások, mindenféle népevelők, de különösen azok a magyarok tudják ezt, akik más nyelven is tanítanak, előadnak, és döbbenet tapasztalják, hogy ugyanazt a témát a hallgatóság műveltségének, társadalmi összetételének megfelelően mennyire más szókinccsel, más szinten szükséges találni.

Az a tény, hogy népünk mostoha történelme és oly gyakran szűkös viszonyai közepette is viszonylag sokat tanult, s gazdag műveltségre tett szert, bizonyos tekintetben anyanyelvünk egységességének, a különböző nyelvrétegeket is igen közel hozó tömör struktúrájának köszönhető.

Engem hát főleg az érdekel, hogy a bilingvizmus talaján hogyan alakul majd a jövőben nyelvünk, mi lesz egységességének a sorsa. Mennyire tudjuk megőrizni a különféle nyelvszinteket, -rétegeket összefogó szerkezet szorosságát, s hogyan óvhatjuk meg az egyes tájak, szakmák, tudományágak, társadalmi rétegek nyelvének az eltávolodását, széthúzását.

Sok minden bizakodásra készítet. Mindenekelőtt az, hogy társadalmunk a szocialista fejlődés nyomán egységesebbé válik, az osztályok, rétegek közelednek egymáshoz, s ennek arányában műveltségük, nyelvük is hovatovább egységesebbé válik. Jót ígér — mi több, már bizonyított is — a kötelező tízosztályos oktatás, a jövőben pedig az érettségi általánossá válása. Tíz, majd tizenkét év alatt minden gyermek megismerheti anyanyelvünk alaptörvényeit, gazdag szókinccsre tehet szert, érdeklődésének megfelelően elsajátíthatja az egyes tudományágak, az irodalom, a művészetek vagy a politika szakszókészletét. És ezen túlmutatóan olyan készségeket alakíthat ki, amelyek lehetővé teszik, hogy később, a munkahelyén éppen úgy, mint társaságban, lakhelyén vagy a családban a követelményeknek megfelelően gazdagíthassa, korszerűsítthesse egyéni nyelvezetét, s beszédképessége emberi személyisége kibontakozásának fontos eszköze legyen.

Nem először írom le, hogy könyvkiadásunk az utóbbi évtizedben olyan tudományos munkák kiadására vállalkozott, amelyek megjelentetésére még 15-20 esztendővel ezelőtt sem mutatkozott semmi remény. S e könyveket a közönség érdek-

lódással fogadta, vaskos, nehéz művek kelendő árunak bizonyultak. Ilyen vonatkozásban talán a nyelvudomány terén tettünk a legtöbbet, s örömrünkre szolgál, hogy a szótörténeti munkáktól a technikai szótárakig egyre gazdagabb a megjelenő kötetek listája. Nem szólva arról, hogy közvetve vagy közvetlenül a szépirodalom éppen úgy, mint a néprajzi kiadványok, nyelvünk pallérozását is célozzák.

A nyelv kialakulásáról szólva Sartre föltételezi, hogy már a kezdet kezdetén, az őstársadalomban is primitív, de hatékony intézmények álltak a nyelv szolgálataiban, alakították, terjesztették avagy szentesítették bizonyos vonásait, eljárásait, jellemzőit, törvényeit; ez hatványozott mértékben így van ma. Nos, ebben a megközelítésben hangoztatom, hogy intézmények sokasága, az iskola és a könyvkiadás, a színházak és a szerkesztőségek, műkedvelők és könyvtárak dolgoznak nyelvünk művelésén, továbbfejlesztésén, öröködnék — intézményesen — tisztaságán.

De egy és más nem játszik a kezükre. Az igazság s a kép teljessége végett ezt is tárgyalni kell. „Angazsamentet vettünk, hogy indeplinjuk a szárcsinokat.” Amikor úgy húsz évvel ezelőtt egy üzemi gyűlésen ezt a mondatot hallottam, csak nevettem, negy elemít végzett asszony mondotta, akitől nem lehetett elvárni, hogy a szavak magyar megfelelőjét mind ismerje. Ma azonban otthon, a szélesebb rokonságban, szerkesztőségben, vonaton és villamoson, Biharban éppúgy, mint Gyergyóban hasonló mondatokat hallok a legkülönbébb műveltségű, szakmájú, iskolázottságú, társadalmi hovatartozású emberektől. Hangsúlyoznám és ismételném a *legkülönbébb* jelzőt. Mert nem öröm ugyan, ha egy munkás nem tudja, hogy a turnatoria magyarul öntöde, s a raborator az gyalus, vagy ha egy háziasszony a cacsokó vagy tasak helyett gépiesen pungát mond, de még bosszantóbb, ha közgazdász tudós férfióltöny helyett férfikosztümöt ír (nem érzékeli már, hogy a magyar nyelvben ezen csak női ruha értendő), az új gazdasági mechanizmusról szóló kéziratában pedig ilyen kifejezések hemzsegnek: autoadminisztrálás, autofinancálás, autogesztio. Arról pedig már nem is szólok, hogy *adunk* egy telefont, *vesszük* az autóbust, s nem iskolába *járunk*, hanem iskolát *csinálunk*, nem tudógyulladást *kapunk*, hanem tudógyulladást *csinálunk*. Máskor megvolna a jószándék, s igyekszünk a nyelvünkön írni, de az egyszerű, világos, kifejező gépgyár helyett gépgyártóipari vállalatot kínlódnak ki magunkból, s a faipari üzem helyett a fa ipari hasznosítását célzó gyáregységet létesítünk.

Ez a lista a végtelenségig nyújtható, mindenki tucatjával sorolhatna efféle ficamokat. De bármennyit sorolnánk is, megállapítható, hogy a nyelvromlás példái jobbra két területre származnak: a szakmából (munkából) és a közéletből. Érthető, ugyanis e két területen tanulunk és beszélünk, hallunk a legkevesebbet anyanyelvünkön. Innen ered, hogy szakmai és politikai nyelvünk a legkevésbébb. Eredeti kérdésfelvetésemhez visszatérve mondanám: e két nyelvezet használói vétenek leginkább anyanyelvünk előbb említett egységessége s ebből fakadó közérthetősége ellen. Ami persze, nem új jelenség. Hogy mi a capinvas, krampács, gurtni, vinkli, ringli, kvintesszencia stb., azt a nagyközönség sohasem tudta, csupán a favágók, pályamunkások, lakatosok, cipészek, bölcselők; a szakmai nyelv mindig is a beavatottak nyelve volt — bizonyos fokig. Kérdés azonban, hogy ezen a téren meddig mehetünk el? Ha ugyanis valaki munkájáról szólván egy lehetetlen nyelven kezd beszélni, az már nem lesz magyar nyelv, de más sem, hanem kizárólag az egyénre jellemző halandzsá. Mert ezt az amalgamot ki-ki műveltségének, hallgatóságának, korának, vérmérsékletének, a témának megfelelően alakítja, pontosabban: kavarja, s eszerint több vagy kevesebb benne az idegen kifejezések, a rossz mondat szerkesztés s a különböző ficamok aránya. Az ilyen egyedi, ráadásul hibásságában egyéni nyelv nyilvánvalóan kevesek számára érthető, nem nyújt világos, tiszta információt; ebben az értelemben nemcsak mint közlés, mint hírforrás fertőzött, hanem eltér nyelvünk hagyományos szabadságától, s a türhetőség, a megengedhetőség határára messze túlépve árt a nyelvi jóízűségnek, az anyanyelvi kultúrának, s ha igaz az a tétel, hogy a renyhe nyelvezet, a lompos fogalmazás gyatra gondolkodásra vall, akkor az efféle beszéd vét a világos, normális, logikus gondolkodás ellen is.

A köznyelvtől lassacskán kezd eltérni az ingázók (szerintük: navétások, navetisták) nyelve a lassútra, autóbuszra, várakozásra vonatkozó „műszavak” révén; egyre több frissen átvett szót, rossz szerkesztésmódot tartalmaz a vasipariak nyelve éppen úgy, mint az építőké, a közgazdászoké avagy a téesz-földműveseké. Hogy ez mennyire így van, az utóbbi kategória néhány szavával bizonyítnám. Amikor — 20-25 évvel ezelőtt — a termelőszövetkezetek megalakulása során a kisparcellákat összevonták, akkor a tagok „komeszáltak”, nem tudták, hogy van erre jó kifejezésünk, a tagosítás. Ha mocsaras, lápos helyről vezetik le a vizet, akkor „deszekálnak”, s nem lecsapolnak, a szemetes a városi ember szemében az, aki a szemetet hordja, falun viszont a SMT-es, azaz az egykori gép- és traktorállomás (Stațiunea de mașini și tractoare) dolgozóját jelenti ma is (noha ez a megnevezés már rég nem

használatos). Mondanom sem kell, hogy a nyelvi kérdéseken innen és túl az ilyen-fokú szókészletbeli eltérés mennyire árt az egyszerű emberközi kommunikációnak, az emberi kapcsolatok kialakításának, a megértésnek. Végső soron tehát gátolja társadalmi homogenizálódásunkat, hiszen a legfontosabb érintkezési eszközünk a nyelv, s ha ez nehézkessé és homályossá válik, nem segíti elő a különböző csoportok, rétegek, osztályok közeledését.

Töröm a fejem, mit lehet és kell tenni.

A legcélszerűbb orvoslás nyilván az volna, hogy minél nagyobb tömeg tanulja az anyanyelvén a szakmáját. Jól tudjuk azonban, hogy ez milyen sok összetevőből álló kérdéstömkeleg, s az is nyilvánvaló, hogy ez egymaga még nem vezet eredményre. Én hát nem is erről az oldaláról közelíteném meg a kérdést, hanem két másik vonatkozását tárgyalnám.

A magyar nyelvvédelem évszázadokon át két hatás ellen emelt pajzsot: a germanizmusok és a latinizmusok ellen. Azt hiszem, itt az ideje, hogy kimondjuk, ez a küzdelem számunkra befejeződött, vége. Figyelmünket más irányba kell fordítanunk. Az olyan intelmek, hogy „-tatik, -tetik a magyarban nem használhatik“, vagy hogy a -va, -ve, -ván, -vén ártalmas, mert latinos, rég túlhaladottak, értelmüket veszítették. Helyettük a *csinál, ad, vesz* stb. szavakkal kell foglalkoznunk, s rá kell mutatnunk, hogy mi nem *vizsgát adunk*, hanem *vizsgálunk*, mi nem *csinálunk egy sétát a csónakkal*, hanem egyszerűen *csónakázunk*, mi nem *mesterséges trágyát* szórunk a szántóföldekre, hanem *műtrágyát*. Egyszóval: teljesen új utakat és eszközöket kell teremtenünk nyelvünkkelésünk számára, olyat, amely képes legyen szakítani a régi, a más körülmények közt kialakult beidegződésekkel, s teljes egészében a hazai és mai viszonyainknak, elvárásainknak, gondjainknak feleljen meg. És az „itt és most“ jegyében, bevallom, én igen-igen messze mennék: a helyesírás sokszor megtanulhatatlan és nemritkán érthetetlen szabályainak reménytelen beagoltatása helyett (gondoljunk csak a szavak egybeírására) az iskolai nyelvoktatásban sokkal inkább nyelvünk alaptörvényeinek, sajátosságainak, különös jegyeinek (például a képlékenységre, a magas fokára, hogy mi főnévből igét, igéből főnevet egyaránt tudunk képezni, s ez egyszerűvé teszi és ugyanakkor gazdagítja nyelvünket) az ismertetésére helyezném a hangsúlyt, általában az írásbeliséggel szemben a szóbeliségre, a betűvetés helyett a beszédkultúrára, hiszen tény, hogy kevesebbet olvasunk, és többet tanácskozunk, gyülesezünk, hallgatjuk a tévét, rádiót, magnót, lemezt vagy embertársainkat, keveset írunk és többet beszélgetünk, telefonálunk, előadunk.

Másik fontos föladatunk volna a közvélemény-alakítás. A rádió és a tévé, az iskola és a lapok, a baráti társaságok és a család az eddiginél sokkal, de sokkal többet kell tegyenek avégett, hogy ne csak tanítsák a helyes beszédet, hanem bírálják, kipellengérezzék, elítéljék a zagyva dumát. Ha beszélünk és cikkezünk vízfertőzéstől, levegő- és talajszennyeződésről, akkor igenis föl kell emelnünk szavunkat az ugyancsak ártalmas nyelvrontás ellen is. Olyan köztudatot, légbört, hangulatot kell kialakítanunk a családban éppen úgy, mint az iskolában, a szakmai tanácskozásokon, akár a népgyűléseken, amely ne tűrje a pongyola beszédet, a felelőtlen halandárszázást, a blablázó nyelvi kavarást, a zabolátlan „söder-hányást“, hanem felelőssé, önérzetessé (idő múltán képzetté) — és mindenekfölött *tudatossá!* — tegyen mindenkit, aki beszél vagy ír édes anyanyelvünkön.

Harold Jurok o.v